

DOI: <https://doi.org/10.54937/ssf.2022.21.1.159-168>

Přínos Antona Štefánka při rozvoji moderního školství

The Contribution of Anton Štefánek in the Development of Modern Education

Ladislav Zapletal

Abstract

Anton Štefánek - a man who dedicated his entire professional and therefore personal life to the Slovak self-awareness in the difficult and very complex development of the twentieth century. His life reflects not only the fate of the nascent Slovak intelligentsia, but also the vicissitudes that Slovakia went through during five social regimes, from Austria-Hungary to the attempt to build socialism. Anton Štefánek was born in 1877 and his life journey ended in 1964.

Keywords: Anton Štefánek. Education. Development. Slovakia. Reform.

Od studentských let zastával A. Štefánek spolu s dalšími studenty liberálně demokratické zásady, které byly v zásadní opozici k tradičně konzervativní domácí slovenské politice. Tato skupina mládeže si zřetelně uvědomovala v jakém stavu se nachází Slovensko a celá slovenská společnost pro kterou bylo charakteristické hospodářské a ekonomické zaostávání, vážné sociální problémy a velmi nízká úroveň vzdělání. Celá řada článků a studií publikovaných zejména ve Slovenském obzoru ukazuje s jakou vehemencí se A. Štefánek věnoval otázkám demokracie, dějinám politických idejí, sociálním otázkám a rovněž v nemalé míře problematice národa a nacionalizmu. Vedle této veřejně osvětové činnosti je také příznačná jeho politická činnost, vždyť to byl právě Štefánek, který se na domácí půdě stal nejbližším spolupracovníkem V. Šrobára při koncipování a následném zrodu prvního samostatného československého státu. V této souvislosti je třeba připomenout, že pro svůj čechoslovakizmus se stal A. Štefánek terčem výtek a to nejen za jeho života. Při zpochybňování jeho čechoslovakizmu je argumentováno tím, že správně nevyhodnotil některé v té době již známé fakty. Jeho kritici poukazují na skutečnost, že už na přelomu 19. a 20. století byli jak Češi, tak Slováci ve svém národnostním vývoji tak pokročilí a stabilní, že všechny reminiscence na historickou jazykovou, kulturní a náboženskou vzájemnost a původ byly jen pramenem pro vysvětlení a interpretaci jejich dějinného vývoje. Dalším argumentem Štefánkových kritiků je zdůrazňování, že mezinárodně politické faktory sehrávající podstatnou roli při poválečném uspořádání Evropy

a vzniku Československa, přestávaly mít se stabilizací poválečných států svůj význam a měly jen ideový a politický účel. V této souvislosti je třeba poznamenat, že kritici Štefánkova čechoslovakizmu opomíjí složitost národnostní otázky v tehdejší československém státě a rovněž nikoli jednoduchou mezinárodně politickou situaci v Evropě. Nicméně Štefánek zůstal po celý život přesvědčený o správnosti svých postojů v otázce čechoslovakizmu, obhajoval jeho potřebu a správnost pro oba národy a pro jejich spojení v jednom státě. V postojích Štefánka je zřetelná anticipace vývoje malých národů při jejich integraci do větších státních celků v konkrétních mocenských a ekonomických poměrech.

Anton Štefánek byl všestranným intelektuálem, jehož působení bylo nepřehlédnutelné v celé řadě společenských oblastí. Byl národním buditelem, bojoval proti maďarizaci, byl politikem, který se nesmazatelně zařadil do zakladatelské generace Československé republiky, byl vysokým představitelem stranického života v meziválečném období. V roli vysokého státního úředníka se zasloužil o vybudování slovenského školství a rovněž nelze opomenout jeho žurnalistickou činnost silně orientovanou na národnostní otázku a problematiku venkova. Avšak jeho nejdůležitější stopa je zřetelná na poli sociologie, kterou chápal jako nástroj poznání a změny společnosti. Sociologie pro něho znamenala moderní empirickou vědu s potenciálem pomoci slovenskému národu v jeho národně emancipačním procesu. Štefánkovo badatelské a publikační úsilí přispělo k důležitému gnozeologickému obratu v dějinách slovenského společenskovedního myšlení. Společnost se pro Štefánka stala empiricky zkoumatelnou a zejména ovlivnitelnou entitou s vlastními zákonitostmi vývoje. Tímto postojem se A. Štefánek dostal do zásadního rozporu s tehdejší převážně konzervativní slovenskou inteligencí vedenou S. H. Vajanským, která vycházela z přesvědčení, že zákonitosti společenského vývoje nelze zjistit pomocí empirických metod.

Jako věrný masarykovec se po vzniku prvního československého státu věnoval budování institucí a mocenských struktur nového státního útvaru. A právě při této činnosti se mnohdy opíral o sociologické teorie, jimiž například obhajoval projekt čechoslovakizmu a rovněž tak jeho sociologický koncept venkova mu posloužil při koncipování ideologické konstrukce agrární strany. Je tedy možné konstatovat, že sociologické myšlení provázelo mnohé kroky A. Štefánka i v politické činnosti. Na místě je připomenout, že ještě v průběhu své politické kariéry aktivně pomohl zakládat katedru sociologie na Univerzitě Komenského v Bratislavě. Miska vah se nakonec převážila, Štefánek odchází z politické činnosti a začal se plně věnovat sociologii. Je jmenován prvním slovenským profesorem sociologie a vzápětí vydává stěžejní, na empirických základech postavenou sociologickou monografii o Slovensku s názvem *Základy sociografie Slovenska*. Tato monografie je považována za základ silné tradice prostorové sociologie ve slovenské sociologii. Vedle jeho badatelské činnosti orientované především na problematiku venkova a národa nelze opomenout jeho pedagogickou činnost,

vždyt' zcela oprávněně je považován za duchovního otce první generace slovenských sociologů.

Životní dráha A. Štefánka procházela, jak již bylo řečeno, několika společenskými režimy. Byl diskriminován Slovenským štátem, aktivně se zúčastnil Slovenského národního povstání, komunistickým režimem byl odvolán z pozice rektora univerzity, byl svědkem zákazu sociologie, byla mu znemožněna publikační činnost a navíc byl vyhoštěn z Bratislavy. Přes tyto peripetie se ukázala pravdivost a nadčasová aktuálnost jeho myšlenek tvořících důležité východisko pro slovenskou sociologii.

Autorovým cílem není plně zpracování bohaté, rozsáhlé a inspirující činnosti A. Štefánka, což je předmětem práce několika slovenských sociologů, filozofů a historiků. Jde o pohled tzv. zvenčí, tedy člověka, který není součástí slovenského společenského života, není determinován historickými rezidui vývoje slovenské společnosti, o pohled na tři oblasti Štefánkovy činnosti – na sociologické myšlení, vnímání a pojetí národnostní otázky a jeho vliv a působení v agrární straně.

Je nespornou skutečností, že slovenská sociologie první poloviny dvacátého století je identická se jménem Antona Štefánka, který je nejen spoluzakladatelem sociologie jako vědního oboru na Slovensku, ale také prvním slovenským profesorem sociologie s úzkou vazbou na přední české sociology.

Štefánkovo sociologické myšlení se vyvíjelo v souladu se společenskými podmínkami a můžeme je dělit na tři základní období. První dvě dekady dvacátého století, kdy je Štefánek výrazně ovlivněn sociologií a filozofií T. G. Masaryka a diskusemi mladých slovenských intelektuálů kolem časopisu Hlas, ještě u něj nenalezneme pojetí sociologie jako vědy. Sociologie je v jeho pojetí především pragmatickým nástrojem, který může pomoci při řešení některých problémů Slovenska a to zejména v otázkách národního hnutí.

Jestliže do vzniku prvního československého státu byla pro Štefánka sociologie především nástrojem pomáhajícím při řešení národního hnutí Slováků, pak období první republiky, kdy se věnoval zejména politickému životu a zastával významné funkce ve státní správě, byla pro něj sociologie především zdrojem poznání pro jeho politická rozhodnutí. Zejména je to zřetelné (vedle řady jiných konceptů) v otázce čechoslovakizmu a rovněž tak v jeho politické orientaci na slovenský venkov.

Sociologie jako akademická věda získala u Štefánka prioritu v letech 1937 – 1948. V těchto letech, pod tíhou okolností plynoucích ze společenského vývoje, se Štefánek vzdává dosavadních politických a společenských aktivit a veškerou energii věnuje právě sociologii. Jeho aktivity se výlučně propojily s působením na Filozofické fakultě tehdejší Slovenské univerzity, kde byl v roce 1937 jmenován prvním profesorem aplikované sociologie na Slovensku. Vědecká a publikační činnost na jím založené katedře aplikované sociologie se koncentrovala na problematiku, která měla základ v jeho dosavadní politické a veřejně osvětové práci – na sociologii národa a sociologii města

a venkova. Později v této linii pokračoval, když se soustředil na sociografický výzkum slovenské společnosti s velkým důrazem na empirický výzkum jednotlivých slovenských regionů, měst a obcí. Zlomový rok československých dějin, rok 1948, se stal nejen rokem odchodu A. Štefánka do důchodu, ale také začátkem postupného zákazu sociologie jako akademické vědy. Sociologie byla prohlášena za buržoazní pavědu a její výuka byla po dlouhá léta na vysokých školách zakázána.

Díváme-li se na sociologii A. Štefánka, pak je třeba konstatovat, že stejně jako jiný buditel a význačný politik, státník a sociolog T. G. Masaryk, nikdy nevypracoval komplexní sociologický systém. Rovněž tak u něj nenalezneme snahu zabývat se hlubšími teoretickými a metodologickými problémy. Jestliže se všeobecně konstatuje, že Masarykova sociologie je eklektická, je tomu tak i u Štefánka, jehož přebírání sociologických konceptů bez hlubší analýzy epistemologických východisek nelze nazvat jinak než eklekticismem. Je však třeba zdůraznit, že obě významné osobnosti československé sociologie jak Masaryk, tak Štefánek, tuto skutečnost nepopírali. Precizně to charakterizuje P. Gula, když o Štefánkovi píše jako o eklektikovi, který stojí na hranici konkrétní skutečnosti a vybírá si ze sociologické vědy ty poznatky, které mají bezprostřední vztah k životním problémům, kterými žil a které se pokoušel řešit. V tomto směru je pozoruhodné hodnocení A. Hirnera (Hirner, 2000), který vyslovuje pozoruhodnou charakteristiku Štefánkova eklekticismu, který ušetřil pozdějšímu sociologickému myšlení v Československu mnoho pracovní energie jinak určitě ztracené při experimentování na úseku redukcionismu různých teorií, kterými se sociologie na přelomu 19. a 20. století snažila vysvětlit vývoj a fungování společnosti. V této souvislosti uvádí M. Petrušek, že sociologie na přelomu 19. a 20. století se vyvíjela jako střetávání jednotlivých kontradiktorních koncepcí, které si vyhrazovaly právo na reprezentování celé sociologie. Současně Petrušek upozorňuje na snahu chápat sociologii jako kumulativní vědu, která neustále kumuluje a zároveň kriticky reviduje dosažené poznání. Štefánek nesporně konvenuje se zakladatelem sociologie A. Comtem, pro něhož byla sociologie vrcholem dlouhého procesu vývoje poznání a v samotném úvodu své stěžejní práce *Základy sociografie Slovenska* vyslovuje tezi, že sociologie musí být úzce spojená se životem a musí mu sloužit jako životadárný princip. Praktickým důsledkem této orientace bylo dle Štefánka pozdější prosazování sociografie s ambicemi zachycovat širokou škálu sociálních skutečností, jako jsou různé fakty biologického, psychologického, hospodářského, uměleckého a mravního života. Z toho pak podle Štefánka logicky vyplývá nevyhnutelnost eklekticismu a všeobecného přehledu, což je zřetelné z jeho konstatování, že sociograf čerpá poučení ze všech věd a „sociologie má proto význam, protože umožňuje a žádá orientaci všeobecně vzdělanostní“. Toto Štefánkovo vymezení sociologie je rovněž odkazem na sociologického klasika A. Comta a jeho klasifikaci věd. Štefánek stejně jako Comte pojímá sociologii jako vědu završující a zastřešující už objevené a existující poznatky jiných věd (Petrušek, 1993).

Štefánkův eklekticismus se formoval na základě studia a propagace sociologických klasiků, kde vedle Comta čerpal poznatky ze Spencera, Durkheima, Marxe, Gumplowicze, Wundta, Tarda a Le Bona a jejich myšlenky ilustroval na konkrétních problémech. Současně se však snažil eklekticky přebírat koncepty uvedených autorů. Je zřejmé, že díla jednotlivých autorů mu zprostředkovával právě T. G. Masaryk, který měl na Štefánkovo myšlení hlavně v samotných počátcích zásadní vliv, nejen že ho seznámil se sociologií, ale zejména ho ovlivnil svým chápáním sociologie jako aplikované vědy s výraznou ambicí zasahovat do problémů společnosti.

Ve Štefánkově sociologii najdeme více podob s tou Masarykovou. V první řadě ani jeden z nich nebyl akademicky orientovaný sociolog. Ani jeden nevytvořil sociologický systém standardního akademického typu, ale vždy usilovali o přesah svých myšlenek do společnosti. Pro oba dva je v jejich sociologii příznačná otázka národa. Oba se v problematice národní emancipace snažili preferovat zásady humanity a odmítaly koncept násilného řešení nacionální otázky. Avšak nejvýznamnějším ideovým vlivem T. G. Masaryka na Antona Štefánka byla propagace modernizace společnosti, intelektuálně zdůvodněná možnost zasahovat do společenských poměrů a tyto evolučním způsobem měnit pomocí politických programů.

Slovenská společnost podle J. Kellera byla v otázce hodnocení modernizačních procesů rozdělena na konzervativce vnímající všechny modernizační pokusy jako snahu o destabilizaci společnosti a na straně druhé na liberály a socialisty, pro které byla moderní společnost osvobozením individuality. A k této druhé skupině se řadil i A. Štefánek zdůrazňující, že sociologie je nástrojem poznávání společnosti a prostředek pro její přetváření a pokrok. Tohoto cíle se mělo dosáhnout masarykovskou „drobnou prací“ jako nástroje postupného zlepšování společenských a národních podmínek. Metoda drobné práce představovala nejen odmítnutí fatalizmu, ale i jakékoli revoluce a násilí. Idea drobné práce byla evolucionistická, jejím cílem bylo přetvoření světa postupně a kontinuálně. Současně tato metoda znamenala aktivistický postoj odmítající pasivní rezistenci a naopak vyžadující aktivizaci všech vrstev národa s cílem neustálého postupného pokroku. V této souvislosti vyslovuje J. Musil přesvědčení, že myšlenku vědomého postupného zlepšování společnosti pomocí vědeckého poznání a sociálního reformátorství převzal Masaryk od amerického sociologa L. Warda a následně pak tuto koncepci akceptoval A. Štefánek (Keller, 2004).

Štefánka rovněž silně ovlivnila sociologie A. Comta a to zejména v prosazování pozitivistické vědecké metody, když tvrdí, že moderní věda klade důraz na pozitivní, konkrétní a empiricky zjiřitelné fakty a současně zdůrazňuje, že by se věda neměla stavět do role hodnotitele a měla by se vyvarovat jakékoli ideologizace. Nesporný vliv na Štefánkovu sociologii měl další významný sociologický klasik H. Spencer, pod jehož vlivem se ve Štefánkově tvorbě objevuje organicizmus a evolucionismus. Podobně jako Spencer uvažoval Štefánek o společnosti jako o sociálním organizmu, ale

současně vyzdvihoval roli individua a individuální činnosti na vývoj společnosti. Oproti Spencerovi, který odmítal jakékoli zásahy sociologie do vývoje společnosti, chtěl Štefánek sociologické poznání uplatňovat jako sociálního reformátora.

Štefánkova sociologie je charakterizovaná nejen pozitivizmem a realizmem, ale rovněž u něho nalezneme prvky psychologizmu převzatého od G. Tarda a koncepci psychologie národů od W. Wundta, od něhož převzal pojem „duše národa“. S tím úzce souvisí Štefánkem propagovaná psychologie davu jako vědecká teorie, která by mohla pomoci Slovákům v praktickém politickém boji v Rakousko-Uhersku. Štefánek se snažil propagovat myšlenky Gustava le Bona a zejména Scipia Sigheleho, který razil tezi, že dav jako nashromáždění individuí vytváří novou nadindividuální kvalitu.

Je logické, že Štefánkův sociologický aklekticismus byl silně ovlivněn i jeho veřejným a politickým působením. Snaha aplikovat sociologické poznání na řešení konkrétních problémů společnosti, ať už to byly otázky venkova, národa, školství aj, vedla Štefánka ke studiu řady autorů a různých teorií. Proto je možné konstatovat, že pokud chceme hovořit o nějaké konzistentnosti Štefánkovy sociologie, tak tu nalezneme především v jeho zaměření na řešení aktuálních společenských problémů. Hledáme-li počátky jeho celoživotní snahy o přesah sociologických konceptů do společnosti, pak dojdeme až do období před první světovou válkou, kdy pro Štefánka představovala sociologie vědu, která mohla přispět k všeobecné emancipaci a modernizaci slovenského národa a současně jej ochránit před maďarizací. V této souvislosti je třeba připomenout, že snaha o všeobecné pozvednutí slovenského národa přivedla Štefánka k politickému agrarizmu, když věřil, že jedinou významnou základnou slovenské národní politiky je vesnice se svojí pospolitou strukturou a hodnotami. Proto zastával myšlenku postupné evoluční modernizace při zachování tradičního charakteru slovenského venkova s významnou úlohou zemědělství. A právě vesnický lid se svými pospolitými vazbami, pocitem spolunáležitosti, ukotveností ve slovenské kultuře a mentalitě byl Štefánkovi základem při řešení národnostní a politické problematiky. Významným Štefánkovým pokusem o aplikování sociologického poznání ve společnosti byl i jeho projekt česko – slovenské vzájemnosti, tedy snaha o postupné sblížení českého a slovenského národa.

Štefánkův sociologický vývoj dospěl až k sociografii i proto, neboť to byla právě ona, která se v první polovině 20. století usilovala o spojení akademické sociologie s poznáním a řešením palčivých sociálních problémů a vytvoření mostu mezi teoretickou a empirickou sociologií. Také proto po příchodu na Filozofickou fakultu Slovenské univerzity založil Štefánek v roce 1937 Stolicí aplikované sociologie, aby v jejím rámci rozvíjel sociografii.

V těchto souvislostech je třeba charakterizovat Štefánkovo pojetí předmětu sociologie. V intencích Comtova učení a v souladu s idejemi a sociologickými pohledy Masaryka chápal sociologii jako pozitivistickou a induktivní vědu s důrazem na empirické poznávání skutečnosti, na jehož

základě se postulují hypotézy a teorie. Stěžejním předmětem Štefánkovy sociologie byly sociální skupiny a v nejširším slova smyslu to byla společnost identifikovaná s národem, která se nadále dělila na společenské vrstvy navzájem vázané spolunáležitostí. Základem zkoumání nacionalizmu a národa byla pro Štefánka sociabilita, která se v jeho textech často vysvětluje psychologicky nebo voluntaristicky. Rovněž tak se v jeho uvažování o národě odráží sociologické myšlení rakouského sociologa L. Gumplowicze, známého stoupence sociálního darvinizmu, pro něhož byla sociologie především vědou o sociálních skupinách a od něhož převzal pojem syngénéza. Štefánek také věnoval nemalou pozornost typologii společenských vazeb a na jejich základě stavěl svůj program orientovaný na slovenský venkov s jeho vzájemnými vazbami. Tyto vazby chápal Štefánek pozitivně a snažil se o jejich zachování ve slovenské společnosti. Byl si plně vědom toho, že stojí před slovenskou společností, která vykazuje značný modernizační deficit, což v ní na jedné straně v převážně agrárním prostředí umožňovalo zachovat pospolitost a komunitní vazby, ale na straně druhé se tato stejná společnost vážně potýkala s problémy hospodářské efektivity a zejména s minimálně rozvinutou národní identitou. Pospolitost a komunitní vazby byly svým způsobem ochranou před globální identitou, ale na straně druhé znemožňovaly rozvinout národní identitu. V této situaci prosazoval Štefánek modernizaci a pokoušel se o vytvoření národní identity.

Počáteční období vývoje sociologie v Evropě se sice na jedné straně dá popsat jako období začínající institucionalizace, ale na straně druhé vzniklo právě v tomto období mnoho velkých sociologických teorií, které dnes nazýváme klasickou sociologií. Přední český sociolog Jan Keller ve své monografii *Dějiny klasické sociologie* dává do souvislosti vznik sociologie s historicky jedinečným přechodem od tradiční k moderní společnosti. Bez jakýchkoli pochybností lze konstatovat, že tato teze platí i pro realitu tehdejšího Slovenska a sociologizování A. Štefánka. Základní teze klasické sociologie – hledání sociálna – je i pro Štefánka hlavní sociologickou otázkou, když konstatuje, že sociolog se především zajímá o to, jak se v určité společnosti uplatňuje sociabilita. Je tedy možné konstatovat, že typ a charakteristika sociability, tedy společenské vazby, byla pro Štefánka základním prvkem strukturalizace společnosti. Slovenskou společnost však neviděl jako třídně strukturovanou, neboť marxistický přístup mu nekonvenoval pro jeho konfliktualistickou podstatu. Štefánek stále hledal v národě jednotu a nerozpornost.

Vývoj Štefánkova chápání sociologie je možné charakterizovat pomocí jeho dvou textů, které časově ohraničují jeho vědecké působení. První je mimořádně zajímavý a současně zásadní článek *Kolektivní psychologie ve službách národa* z roku 1907, kde se na počátku svého sociologizování snaží představit sociologii jako vědu, která je schopna pomoci objasnit a analyzovat slovenskou národní existenci a nacionální myšlenku. Štefánek se zde především zaměřuje na vznik společenských vazeb, které jsou podle něho

utvářené vůlí jednotlivců. Upozorňuje na procesy formování organických celků a za hlavní úlohu své generace a potažmo sociologie považuje pomoc při národním sebeuvědomování. V této souvislosti cituje Spencera od něhož přebírá singularistické stanovisko, když tvrdí, že společnost je souhrn jednotek řízená individuálním duševním životem a že vlastnosti individua determinují vlastnosti společnosti. Současně však upozorňuje, že toto platí jen pro organické společnosti, které jsou spojené pomocí sociálního, mravního, národního a hospodářského života a zájmu. Neorganické společnosti a především jejich přeměnu na společnost organickou je třeba sledovat pomocí kolektivní psychologie, což je v podání Štefánka především psychologie davu. V této souvislosti pracoval Štefánek se sociologickou koncepcí G. Tarda, která je založena na procesu napodobování a sugesce.

Štefánkovu charakteristiku sociologie najdeme i v jeho stěžejní práci *Základy sociografie Slovenska*, kde konstatuje, že sociologie je jak vědou, tak i vědeckou metodou. Sociologie je dle jeho tvrzení vědou o společenském sdružování člověka, respektive o sociálním životě. Současně zde nalezneme tezi, že sociologie je metodou vhodnou pro všechny ostatní společenské vědy. Oproti filozofii je tato metoda založená na hodnotově neutrálním sběru dat, jejich následném třídění a popsání kauzálních souvislostí mezi jevy duchovní, hmotné a sociální kultury. Hodnotová neutralita je základní podmínkou sociologie budované na základech pozitivizmu. Štefánek je zastáncem induktivní metody poznávání a vyslovuje přesvědčení, že sociální zákonitosti jsou poznatelné pomocí empirického výzkumu. Základem sociologie je pro Štefánka zkoumání skupinového života.

V těchto intencích je pak Štefánkova sociografie prezentována jako empirické zkoumání strukturálních jevů společenského života pomocí kvantitativní metody a to především zkoumáním statistik. To však neznamená eliminaci kvalitativních metod, které jsou ve Štefánkově koncepci chápány jako doplněk metody kvantitativní. Rozdíl mezi sociologií a sociografií je pak přirozeně jen formální a heuristický. V tomto smyslu je teoretická sociologie spojená zejména s metodologií a teorií a sociografie zkoumá a zjišťuje empirické fakty společenského života.

Všechny tyto atributy sociologického vnímání společnosti se plně projevíly ve Štefánkově pojetí národnostní otázky a zejména v percepci slovenské a československé otázky v letech po skončení první světové války, kdy je nezbytné akceptovat širší ideově-politická východiska a realitu prvních let existence nového státního útvaru - společného státu dvou národů Čechů a Slováků.

Bibliografie

BARTLOVÁ, A. *Dr. Milan Hodža a politické strany na Slovensku (1918 - 1938)*. Moderní dějiny. Praha: Historický ústav AV ČR, 1999. ISSN 1210-6860. ISBN 80-85268-87-6. [Sv. 7], s. 9-31.

- BROKLOVÁ, E. *Politická kultura německých aktivistických stran v Československu 1918-1938*. Praha: Karolinum, 1999. ISBN 80-7184-760-7.
- BROKLOVÁ, E. *Československá demokracie : politický systém ČSR 1918 – 1938*. Praha : Sociologické nakladatelství, 1992 (Most : K & B). ISBN 80-901059-6-3.
- ČECHUROVÁ, J. *Česká politická pravice : mezi převratem a krizí*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1999. ISBN 80-7106-264-2.
- HARNA, J. *První Československá republika - pokus o demokracii ve střední Evropě*. 2. vyd. Praha: SPN, 1993. ISBN 80-04-26363-1 (brož.).
- HIRNER, A. *Československá sociologie do roku 1948*. Bratislava, Stimul 2014, 387 s. (elektronická publikace).
- HÝBL, F.(ed.). *Československé vztahy v oblasti školství*. Muzeum Komenského v Přerově, Přerov 1994. ISBN: 978-80-907057-0-8.
- JUNEK, M. *Anton Štefánek a jeho místo v slovenském agrarismu*. In: Politické a stavovské zemědělské hnutí ve 20. století. Sborník. Uherské hradiště: 2000.
- KELLER, J. *Dějiny klasické sociologie*. Praha: Slon, 2004. ISBN 978-80-86429-52-6.
- KLOBUCKY, R. *Hlasistické hnutie. Začiatky sociologického myslenia na Slovensku*. Bratislava: Sociologický ústav SAV, 1995.
- KLOBUCKY, R. *Vplyv T. G. Masaryka na konštituovanie slovenskej sociológie*. Sociológia 33, č. 2.
- MĚCHÝŘ, J. *Slovensko v Československu - slovensko-české vztahy 1918-1991*. Práce, Praha 1991. ISBN 80-208-0225-8.
- PAŠIAK, J. *Anton Štefánek – zakladatel slovenskej sociografie*. In *Sociológia*. 1994, 26(1-2), 19-28.
- PEROUTKA, F: *Budování státu II.-IV*. Lidové noviny, Praha 1991.
- PETRUSEK, M. *Masarykova sociologie z pohledu dneška*. Praha: Masarykova společnost. 1993.
- ŠOLLE, Z. *Historická podmíněnost Masarykovy koncepce československého národa*. In: *Národy, národnosti a etnické skupiny v demokratické společnosti*. FÚ-ČSAV. Praha 1991.
- ŠTEFÁNEK, A. *Agrárne hnutie a jeho ideologický podklad*. Prúdy XVI, č. 2., s. 71-79.
- ŠTEFÁNEK, A. *Česi na Slovensku*. Sociologická revue XII.1., s. 22-26.
- ŠTEFÁNEK, A. *Masaryk a Slovensko*. Sociologická revue XIII.3., s. 105-119.
- ŠTEFÁNEK, A. *Národ a stát*. Prúdy XVI, č. 1., s. 3-8.
- ŠTEFÁNEK, A. *Slovenská a československá otázka*. Prúdy 6, 1-12. 1922.
- ŠTEFÁNEK, A. *Základy sociografie Slovenska*. Bratislava: SAVU, 1944.
- ŠTEFÁNEK, A., *Česi na Slovensku*. Sociologická revue XII.2-3., s. 36-41.
- TRAPL, M. *Politický katolicismus a československá strana lidová v Československu v letech 1918-1938*. Univerzita Palackého v Olomouci, Státní vědecké nakladatelství, Praha 1990.

- TRAPL, M. *Politický systém první Československé republiky*. Ostrava: Krajský pedagogický ústav, 1990.
- TRAPL, M. *Postavení katolické církve a politický katolicismus v zemích střední Evropy v letech 1918-1938*. *Moderní dějiny* 8, 2000, s. 169-179.
- TURČAN, L. *Úvodní poznámka ke statím A. Štefánka: Národ, nacionalismus, homoetnológia*. In: *Sociologia* 44, 2012, č. 1.

Doc. PhDr. Ladislav Zapletal, CSc., MBA

Katedra školské didaktiky

Vysoká škola DTI

Ul. Sládkovičova 533/20, 018 41 Dubnica nad Váhom

zapletal@dti.sk